

Міжнародно-правовий факультет
Право міжнародної відповідальності
Теми практичних занять

Тема 1. Історія розвитку права міжнародної відповідальності

1. *Розвиток права міжнародної відповідальності в Прадавньому світі (Давня Месопотамія, Давній Китай, Давній Єгипет, Давня Греція).*
2. *Розвиток права міжнародної відповідальності в Середні століття.*
3. *Розвиток права міжнародної відповідальності в класичному міжнародному праві (Вестфальський мир 1648 р. – I Світова війна 1914–1918 рр.).*

Література

- Буткевич О. В.** У истоков международного права. СПб.: Юридический центр Пресс, 2008.
- Буткевич О. В.** Історія міжнародного права: підручник. Київ.: Видавництво Ліра-К, 2013.
- Гончарук О.** Особливості відповідальності держави за дії посадових осіб: історико-концептуальний опис. *Український часопис міжнародного права*. 2003. № 3. С. 72-79.
- Таубе М.** История зарождения современного международного права (средние века): Принципы мира и права в международных столкновениях средних веков. Т. II. Часть особенная. Харьков: Паровая Типография и Литография Зильберберг, 1899.
- Камаровский Л. А.** О международном суде. Москва : Зерцало, 2007.
- Мартенс Ф. Ф.** Современное международное право цивилизованных народов. В 2-х томах. Москва : Зерцало, 2008.
- Стоянов А. Н.** Очерки истории и догматики международного права: лекции. Харьков: Типография университета, 1875.

Тема 2. Характерні риси сучасного права міжнародної відповідальності

1. *Формування й особливості сучасного права міжнародної відповідальності.*
2. *Поняття, цілі й значення міжнародно-правової відповідальності. Співвідношення права міжнародної відповідальності й міжнародного кримінального права. Справа Barcelona Traction (1970 г.)*

3. *Принципи міжнародно-правової відповідальності . Справи: про Хожувську фабрику (1928 р.), Treatment of Polish Nationals (1932 р.), Phosphates in Morocco (1938 р.), Reparation for Injuries (1949 р.)*

4. *Джерела міжнародно-правової відповідальності. Справи: Gabčíkovo-Nagymaros Project (1997 г.), про танкер «Сайга» (1999 р.)*

5. *Суб'єкти міжнародно-правової відповідальності.*

Література

Резолюція Генеральної Ассамблеї ООН 66/100 «Ответственность международных организаций» от 9 декабря 2011 г. URL: <https://undocs.org/ru/A/RES/66/100>

Ответственность государств: Глава IV. Ежегодник Комиссии международного права 2001. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблеи о работе её пятьдесят третьей сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2007. С. 20–174.

Ежегодник Комиссии международного права 2006. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблеи о работе её пятьдесят восьмой сессии. A/CN.4/SER.A/2006/Add.1 (Part 2). ООН, Нью-Йорк, Женева, 2014. 289 с.

Лукашук И. И. Право международной ответственности: монография. Москва: Волтерс Клувер, 2004.

Василенко, А. В. Международно-правовые санкции: монография. Киев: Вища школа, 1982.

Забара І. М. Міжнародно-правові відносини відповідальності (теоретичні аспекти). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 155–159.

Зелинская Н. Международное преступление как основание международной уголовной ответственности индивидов. *Український часопис міжнародного права*. 2003. № 4. С. 93–99.

Камышанский М. М. Влияние дела о фабрике в Хожуве (1928 г.) на становление принципа международно-правовой ответственности. *Форум права*. 2015. № 2. С. 83–89.

Сазонова К. Л. Становление отрасли международной ответственности государств в доктрине международного права. *Международное и европейское право*. 2015. № 3. С. 290–296.

Сазонова К. Л. Особенности становления отрасли ответственности государств в международном праве. *Ленинградский юридический журнал*. 2014. № 1. С. 198–205.

Стрельцов Е. Л. К вопросу о международной ответственности в условиях сложных интеграционных процессов. *Международное право XXI века* / под ред. д.ю.н., проф. В. Г. Буткевича. Киев: Проміні, 2006. С. 396–413. [640 с.]

Crawford J. The ILC's Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts: A Retrospect. *The American Journal of International Law*. 2002. Vol. 96. No. 4. P. 874–890.

Rosenstock R. The ILC and State Responsibility. *American Journal of International Law*. October 2002. Vol. 96. No. 4. P. 792–797.

Weiss E. B. Invoking State Responsibility in the Twenty-first Century. *American Journal of International Law*. October 2002. Vol. 96. No. 4. P. 798–816

Тема 3. Підстави міжнародно-правової відповідальності

1. Особливості теоретичного обґрунтування притягнення до міжнародно-правової відповідальності (справа *United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (USA v. Iran, 1980)*).
2. Юридичні підстави міжнародно-правової відповідальності.
3. Фактичні підстави міжнародно-правової відповідальності. Справи Міжнародного суду ООН: *Corfu Channel (U.K. v. Albania, 1949)*, *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. USA, 1986)*. Справа Арбітражного трибуналу під егідою ООН *Rainbow Warrior (New Zealand v. France, 1990 г.)*.

Література

Ответственность государств: Глава IV. Ежегодник Комиссии международного права 2001. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблеи о работе её пятьдесят третьей сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2007. С. 20–174.

Андрейченко С. С. Концепція атрибуції поведінки державі в міжнародному праві : монографія. Одеса : Фенікс, 2015. 578 с.

Василенко В. А. Ответственность государства за международные правонарушения: монография. Киев: Вища школа, 1976.

Кроуфорд Дж. Статьи об ответственности государств за международно-противоправные деяния. *United Nations Audiovisual Library of International Law*. 2013. С. 13 с. URL: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/rsiwa/rsiwa_r.pdf.

Курдюков Г. И., Кривенкова М. В. Основания международно-правовой ответственности государства: от теории к практике отдельных международных судебных органов. *Журнал российского права*. 2016. № 9. С. 121–129.

Сазонова К. Л. Основания международно-правовой ответственности государств в международном праве. *Юридическая наука*. 2012. № 4. С. 77–79.

Лукашук И.И. Право международной ответственности: монография. Москва: Волтерс Клувер, 2004.

Щукин А. В. Ответственность государств за международно-противоправные деяния: механизм реализации. Минск: Белорус. наука, 2006.

Тема 4. Міжнародні правопорушення

1. Класифікація міжнародних правопорушень.
2. Міжнародно-правова відповідальність за серйозні порушення зобов'язань, що випливають із імперативних норм міжнародного права.
 - А. Міжнародно-правовий злочин агресії.
 - Б. Міжнародно-правовий злочин геноциду.
 - В. Міжнародно-правовий злочин апартеїду.

Г. Міжнародно-правовий злочин колоніалізму.

Д. Міжнародно-правовий злочин расової дискримінації.

Є. Військові злочини.

3. Міжнародні делікти (ординарні або прості міжнародні правопорушення).

4. Відмежування міжнародних правопорушень від суміжних діянь.

А. Недружні акти.

Б. Злочини міжнародного характеру.

Література

Ежегодник Комиссии международного права 1998. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблее о работе её пятидесятой сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2005.

Ответственность государств: Глава IV. Ежегодник Комиссии международного права 2001. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблее о работе её пятьдесят третьей сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2007. С. 20–174.

Бойко І. І. Визначення агресії в міжнародному праві. *Вісник академії адвокатури України*. 2010. № 1 (17). С. 178–179.

Гнатовський М. Злочини проти людяності у сучасному міжнародному кримінальному праві. *Український щорічник міжнародного права*. 2007. Київ: Видавничий дім "Промені", 2010. С. 170–213.

Гороховська О.В. Агресія як міжнародний злочин: генеза поняття. *Держава та регіони : науково-виробничий журнал*. Право. № 1(35). Класичний приватний ун-т. Запоріжжя, 2012. С. 228-232.

Губин В. Ф. Расовая дискриминация: реакционная сущность и международная противоправность. Москва: Наука, 1979. 200 с.

Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави: можливість реалізації в сучасному міжнародному праві : монографія. Київ : Ліра-К, 2017. 292 с.

Верле, Г. Принципы международного уголовного права: учебник. / пер. с англ. С. В. Саяпина. Одеса : Фенікс; М. : Транслит, 2011.

Ежегодник Комиссии международного права 1998. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблее о работе её пятидесятой сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2005.

Лукашук И.И. Право международной ответственности: монография. Москва: Волтерс Клувер, 2004.

Миронова В. О. Міжнародна регламентація відповідальності за порушення законів та звичаїв війни. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 149–154.

Пилипенко В. Криміналізація геноциду за Римським Статутом 1998 року. *Український часопис міжнародного права*. 2003. № 4. С. 105-109.

Ромашев Ю. С. Международное правоохранительное право: монография. 2-е изд., доп. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2015.

Скрильник О. О., Слатвицька А. В. Класифікація злочинів у міжнародному праві: теоретико-правовий аспект. Форум права. 2011. № 2. С. 839–847.

Теорія та практика міжнародного кримінального права: підручник / [Зелінська Н.А., Андрейченко С. С., Дрьоміна-Волок Н. В., Коваль Д.О.; за ред. проф. Зелінської Н.А.]. Одеса : Фенікс, 2017. 582 с.

Wylер E. From 'State Crime' to Responsibility for 'Serious Breaches of Obligations under Peremptory Norms of General International Law'. European Journal of International Law. 2002. Vol. 13, No. 5. P. 1147-1160.

Klein P. Responsibility for Serious Breaches of Obligations Deriving from Peremptory Norms of International Law and United Nations Law. European Journal of International Law. 2002. Vol. 13, No. 5. P. 1241-1255.

Тема 5. Обставини, що виключають притягнення до міжнародно-правової відповідальності

1. Загальні умови звернення держав до обставин, що виключають їхню протиправну поведінку на міжнародній арені (справа Міжнародного суду ООН *Gabčikovo-Nagymaros Project (Hungary v. Slovakia, 1997)*).

2. Згода. *Справа держави Катанга (1960 – 1963 рр.)*.

3. Самооборона. *Справа пароплаву «Кароліна» 1837 р.*

4. Контрзаходи. Співвідношення контрзаходів з репресаліями і санкціями. *Поняття реторсій.*

5. Форс-мажор.

6. Стихійне лихо (рос. «бедствие»).

7. Стан необхідності. *Справа Міжнародного суду ООН Fisheries Jurisdiction (Spain v. Canada, 1998)*.

8. Наслідки посилання на обставини, що виключають протиправність.

Література

Ответственность государств: Глава IV. Ежегодник Комиссии международного права 2001. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблее о работе её пятьдесят третьей сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2007. С. 20–174.

Ежегодник Комиссии международного права 1998. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблее о работе её пятидесятой сессии. – ООН, Нью-Йорк, Женева, 2005.

Антихович А. Механизм применения контрмер: регламентация в проекте статей Комиссии международного права ООН об ответственности государств. *Журнал международного права и международных отношений*. 2005. № 3. – URL: http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=767&Itemid=113

Богінська І. В., Павлов В. В. Феномен гуманітарних інтервенцій у постбіполярному світі. *Історичні і політологічні дослідження*. 2010. № 1–2 (43–44). С. 300–305.

Верещетин В. С. Практика Международного Суда ООН по спорам, связанным с применением силы. *Международное право XXI века* / под ред. д.ю.н., проф. В. Г. Буткевича. Киев: Издательский дом «Промени», 2006. С. 488–510.[640 с.]

Довгань Е. Ф. К вопросу о роли контрмер в применении целевых санкций региональными международными организациями. *Актуальные проблемы международного публичного и международного частного права: сборник научных трудов*. Вып. 4. 2012. С. 32–46

Лукашук И.И. Право международной ответственности: монография. Москва: Волтерс Клувер, 2004.

Ржевська В. С. Право держави на самооборону і міжнародна безпека: монографія. Київський нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Ін-т міжнарод. відносин. Київ: 2005.

Тарасова Л. Н. Правовые основания использования силы государствами для защиты своих граждан за рубежом. *Современное право*. 2013. № 1. С. 105–109.

Чернявський А. Л. Критерії правомірності застосування контрзаходів у міжнародному праві. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2008. № 1 (1). С. 86–91.

Alland D. Countermeasures of General Interest. *European Journal of International Law*. 2002. Vol. 13, No. 5. P. 1221-1239.

Franck T. M. On Proportionality of Countermeasures in International Law. *The American Journal of International Law*. Oct. 2008. Vol. 102, № 4. P. 715–767.

Тема 6. Відшкодування шкоди за міжнародно-протиправне діяння

1. *Форми відшкодування шкоди.*
2. *Реституція.*
3. *Компенсація.*
4. *Сатисфакція.*
5. *Проценти. Справа Міжнародного трибуналу з морського права щодо танкеру «Сайга» (1997 р.).*
6. *Посилення (рос. «усугубление») шкоди. Рішення Міжнародного суду ООН у справі LaGrand Case (Germany v. United States of America, 2001).*

Література

Ответственность государств: Глава IV. Ежегодник Комиссии международного права 2001. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблее о работе её пятьдесят третьей сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2007. С. 20–174.

Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник. За ред. В. Г. Буткевича. Київ: Либідь, 2002.

Камишанський М. М. Міжнародно-правове регулювання використання компенсації як форми відшкодування шкоди держав і міжнародних міжурядових організацій за міжнародно-протиправні діяння: автореф. дис... канд. юрид. наук. Харків, 2017.

Кривенкова М. В. Нематериальная международно-правовая ответственность государств: монография. Москва: Юрлитинформ, 2015.

Курдюков Г И. Применение международно-правовых санкций Советом Безопасности ООН. *Международное право XXI века* / под ред. д.ю.н., проф. В. Г. Буткевича. Киев: Издательский дом «Промени», 2006. С. 168–190. [640 с.]

Лукашук И.И. Право международной ответственности: монография. Москва: Волтерс Клувер, 2004.

Щукин, А. В. Ответственность государств за международно-противоправные деяния: механизм реализации. Минск: Белорус. наука, 2006.

Shelton D. Righting Wrongs: Reparations in the Articles on State Responsibility Century. *American Journal of International Law*. Oct. 2002. Vol. 96. No. 4. P. 833-856.

Тема 7. Імплементация міжнародно-правової відповідальності

1. Поняття «потерпілої держави». Покликання держави або групи держав до відповідальності.

2. Повідомлення про вимоги потерпілою державою. Зміст та форма вимог.

3. Припустимість вимог.

4. Втрата права покликання держави або групи держав до відповідальності.

5. Множинність потерпілих та відповідаючих держав.

6. Покликання до відповідальності державою, що не є безпосередньо потерпілою у наслідку міжнародного правопорушення.

Література

Ответственность государств: Глава IV. Ежегодник Комиссии международного права 2001. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблее о работе её пятьдесят третьей сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2007. С. 20–174.

Лукашук И. И. Право международной ответственности. Москва : Волтерс Клувер, 2004.

Нагиева А. А. Дипломатическая защита: к толкованию международно-правовой клаузулы об исчерпаемости местных средств защиты. *Московский журнал международного права*. 2016. № 3 (103). С. 77-85.

Попкова О. Дипломатическая защита и исчерпание внутренних средств правовой защиты. *Журнал международного права и международных отношений*. 2010. № 2. С. 3-9.

Krivenkova M. Legal Entities Entitled to Invoke International Responsibility. *Journal of History Culture and Art Research*. 2018. 7 (4), P. 149. doi: <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i4.1825>

Weiss E. B. Invoking State Responsibility in the Twenty-First Century. *The American Journal of International Law*. 2002. Vol. 96. No.4. P. 798-816.

Тема 8. Міжнародна відповідальність за шкідливі наслідки дій, не заборонених міжнародним правом (об'єктивна відповідальність)

1. *Поняття міжнародної відповідальності за шкідливі наслідки дій, не заборонених міжнародним правом (об'єктивна відповідальність).*
2. *Джерела об'єктивної відповідальності в міжнародному праві.*
3. *Обов'язки держав по попередженню заподіяння шкоди у зв'язку з небезпечними видами діяльності.*
4. *Фактичні підстави об'єктивної відповідальності в міжнародному праві.*
5. *Обсяг (межі) об'єктивної відповідальності.*

Література

Ануфриева Л.П. Ответственность государств за действия, не запрещенные международным правом: вопросы теории и практики международного экономического права (на примере деятельности в сфере освоения космоса и международных воздушных сообщений и перевозок). *Lex Russica*. Москва: Изд-во МГЮА, 2012, № 5. С. 1071–1078.

Баурин К. В. Международно-правовые вопросы ответственности за вред, причиняемый иностранным летательным аппаратом третьим лицам в пределах Земли: Автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. юрид. наук по спец. 12.00.10 – Международное право; Европейское право. Москва: РУДН, 2009. 19 с.

Савельева Л. В. Проблема объективной ответственности в международном праве: диссертация на соискание ученой степени канд. юрид. наук по спец. 12.00.10 – Международное право. Москва: МГИМО, 1996. 181 с.

Савельева Л.В. Международная ответственность за вредные последствия действий, не запрещенных международным правом: концепция комиссии международного права по дальнейшей работе над проектом статей. *Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения*. Москва: ИЗиСП, 2006, № 1. С. 109–112.

Савельева Л. В. Определение трансграничного ущерба в международном праве. *Московский журнал международного права*. 2009. № 2. С. 90–100.

Строчук В. Обязательства государств по предотвращению трансграничного ущерба в международном праве. *Белорусский журнал международного права и международных отношений*. 2003. № 4. URL: <http://www.evolutio.info/content/view/full/899/143/>

Ежегодник Комиссии международного права 1998. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблеи о работе её пятидесятой сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2005.

Ежегодник Комиссии международного права 2006. Т. II. Часть вторая: Доклад Комиссии Генеральной Ассамблеи о работе её пятьдесят восьмой сессии. ООН, Нью-Йорк, Женева, 2014.

Раскалей С.Б. Объективная ответственность государств в международном праве. Киев, 1985.

Чернявський А. Л. Особливості міжнародно-правової відповідальності за забруднення материкових поверхневих вод. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2009. № 1 (2). С. 85–91.

Тема 9. Особливості міжнародно-правової відповідальності міжнародних міжурядових організацій

1. Кодифікація й прогресивний розвиток міжнародно-правового регулювання міжнародно-правової відповідальності міжнародних міжурядових організацій.

2. Фактичні підстави міжнародно-правової відповідальності міжнародних міжурядових організацій.

3. Юридичні підстави міжнародно-правової відповідальності міжнародних міжурядових організацій.

4. Відшкодування шкоди, заподіяної міжнародно-протиправним діям міжнародних міжурядових організацій.

5. Об'єктивна (абсолютна) відповідальність міжнародних міжурядових організацій.

Література

Ответственность международных организаций: Глава V. Доклад Комиссии международного права. 63-я сессия (26 апреля – 3 июня и 4 июля – 12 августа 2011 года). Генеральная ассамблея. Офиц. отчеты. 63 сессия. Доп. № 10 (A/66/10). ООН, Нью-Йорк, 2011. С. 56–201.

Воробьева Е. А. К вопросу о кодификации права международной ответственности: проект статей об ответственности международных организаций. *Журнал международного права и международных отношений*. 2006. № 3. С. 3-8.

Гуласарян А. С. Некоторые вопросы ответственности международных организаций в свете проекта статей об ответственности международных организаций (ПСО МО) 2011 г. URL: http://www.eurasialaw.ru/index.php?id=3930&Itemid=722&option=com_content&view=article

Дейкало Е. А. Проблемы призвания международных организаций к ответственности и некоторые пути их решения. *Актуальные проблемы международного публичного и международного частного права*: Сб. науч. тр. Вып. 1 / БГУ. Минск, 2009. С. 51–64.

Дейкало Е. А. Международно-правовая ответственность межправительственных организаций: особенности и правовая природа. *Актуальные проблемы международного публичного и международного частного права*: сб. науч. тр. / БГУ. Минск, 2011. Вып. 3. С. 28–40.

Дейкало Е. А. Поведение *ultra vires* органов или агентов международной организации как основание ее международно-правовой ответственности. *Актуальные проблемы международного публичного и международного частного права*: сборник научных трудов. Вып. 4. 2012. С. 22–32.

Довгань Е. Ф. К вопросу о роли контрмер в применении целевых санкций региональными международными организациями. *Актуальные проблемы международного публичного и международного частного права: сборник научных трудов.* Вып. 4. 2012. С. 32–46.